

РЕЦЕНЗИЯ

по конкурса за заемане на академичната длъжност „доцент“ по професионално направление 2.1. Филология (Прагматика на френския език), обявен от Софийския университет „Св. Климент Охридски“ в ДВ, бр. 9, 02.02.2016 г.

от проф. дфн Силвия Ботева

Единствен кандидат в конкурса за доцент по направление 2.1. Филология (Прагматика на френския език) е гл. ас. д-р Маргарита Руски-Вандова.

М. Руски завършва висшето си образование – специалност френска филология, в СУ „Св. Климент Охридски“. С Алма Матер е свързан на практика целият ѝ професионален и научен път. В катедрата по Романистика към Факултета по класически и нови филологии тя е дългогодишен преподавател по френски език в рамките на практическия курс; тясното преплитане на преподавателската ѝ дейност и научните ѝ интереси е в основата на лекционните курсове по лексикология на съвременния френски език и анализ на дискурса, предназначени за бакалавърската програма, както и на курсове по превод на юридически текстове и юридическа терминология в магистърски програми.

Ако трябва с една дума да се определи центърът на научните търсения на М. Руски, това без съмнение е специализираният език на правото. С тази област са свързани докторската ѝ дисертация на тема „Les marqueurs lexicaux de modalités déontiques dans les textes du droit communautaire“, защитена през 2004 г. в Университета Париж XIII, а също и многобройни статии и доклади, посветени на различни аспекти на юридическия език - като най-важни сред тях се открояват специфичните характеристики и прояви на категориите *модалност* и *залоговост*.

Върху тези аспекти се фокусират и разработките, с които гл. ас. д-р Маргарита Руски участва в настоящия конкурс.

Модалността, и по-точно деонтичната модалност, се разглежда в следните статии – „Деонтичните модални глаголи като средство за изразяване на каузалност“, сб. *Езици и култури в диалог*, УИ „Св. Климент Охридски“, 2010 г.; „Les marqueurs de causalité dans le texte juridique en français et en bulgare“, сб. *Traduction et communication interculturelle*, УИ „Св. Климент Охридски“, 2010 г.; „Lecture causale des prédicats déontiques en français“, сб. *Една кариера в служба на словото*, Фабер, Велико Търново, 2011 г.

Съвсем логично е в юридическия език да доминира деонтичната модалност, почиваща на опозициите задължително – незадължително, забранено – разрешено. М. Руски разглежда задълбочено отношенията между тези деонтични стойности и основни понятия в правото като норма и авторитет, и тяхното обозначаване чрез средствата на езика. Напълно обосновано авторката достига и до релацията каузативност – деонтична модалност. Каузативните връзки, които са в основата на юридическата мисъл и правното общуване, предполагат йерархични зависимости и наличието на авторитет, изграждането на причинно-следствени предикати, насочени към постигането на определена цел. Много съдържателни са анализите на езиковото кодиране и речевата реализация на тези сложни и разнородни връзки, което води до изводи както с общотеоретичен характер, така и с практическа насоченост към областта на превода и терминологията.

В последните години М. Руски обръща подчертано внимание на пасива и ролята му при изграждане на юридическия дискурс. На тази проблематика са посветени статиите „Quelques techniques de passivation dans les textes juridiques“, *Studii si cercetari*, № 12, Pitesti, 2013 г., „Пасивни конструкции, топикализация и анафора в юридическия текст“, сб. *XI конференция на нехабилитираните преподаватели и докторанти от ФКНФ*, УИ „Св. Климент Охридски“, 2014 г., „Le passif de l'autorité“, *Corela*, Vol. 13, №1, 2015 г. и монографията „Пасивът – средство за изразяване на Авторитета в юридическите текстове“, УИ „Св. Климент Охридски“, 2016 г.

Кандидатката откроява високата фреквентност на пасивните конструкции в юридическите текстове, които разглежда и особено на краткия пасив, което произтича от прагматичното изискване за нормативност и неназоваване на юридическата инстанция. Това изискване обуславя структурирането на текста и на информационната верига чрез характерни процедури на топикализация.

Монографичният труд е убедително потвърждение за последователния и ползотворен интерес на М. Руски към изучаване на специализирания език на правото.

Работи, подобни на разглеждания труд, предполагат, най-общо, два пътя за разработване на определената тема – концентриране върху сърцевината на обекта на анализ или, обратно, ситуиране на анализа в доста широки рамки и представяне на спектър от проблеми, с които този обект е обвързан. М. Руски е избрала втората възможност и това определя организацията на цялостното изложение.

Първите две глави са посветени на най-важните характеристики на двете страни на „уравнението“, което трябва да бъде разгледано – съответно категорията *залог* и юридическото понятие *авторитет*. Още в самото начало на първа глава се акцентира върху полемичния характер на концепциите за същността на залога – това води до терминологичен разнобой и до често срещаната паралелна употреба на термините *залог* и *диатеза*. М. Руски показва много добра осведоменост и представя разнопосочните и трудно поддаващи се на систематизация гледища както за явленията, назовавани от двата термина, така и за категориалния им статут и нивата на анализ, с които би трябвало да се обвържат. В крайна сметка читателят остава с впечатлението за една област от лингвистичното познание, в която преобладава неустановеността и противоречието.

В светлината на тези констатации още по-важен е изборът на адекватен и вътрешно непротиворечив теоретичен модел. Отново ще изтъкна добрата информираност на М. Руски, което ѝ позволява да направи един наистина убедителен избор. Става дума за функционалната граматика, представена от модела на Хенгевелд и Макензи, който се отличава със своята обхватност и общоприложимост. Този модел приема за основна единица на анализ дискурсивния акт, който включва прагматични, семантични, морфосинтактични и фонологични компоненти – това са т. нар. от авторите граматични компоненти, които са в тясна връзка и зависимост от три неграматични компонента – концептуален, контекстуален и изходен, тоест преминаване към външна реч.

М. Руски набляга на низходящата йерархия на нивата, която препраща към следното отношение: прагматика - семантика - морфосинтаксис. Именно тази схема прилага тя в конкретния анализ на пасива като средство за изразяване на авторитета в юридическите текстове.

На основните понятия в правото и на езиковото им обозначение е посветена втора глава. В обширното изложение важно място е отделено на представяне на правното съдържание на авторитета, което се изяснява чрез понятия като сила, власт, влияние и съотнасянето им с понятия, обозначени от лексеми като норма, обществен ред, държава и др.

В същинската аналитична част, посветена на пасива, М. Руски прилага, както бе посочено, модела на Хенгевелд и Макензи. В този основен дял, който обхваща три глави, авторката не изневерява на стремежа си да обхване и коментира възможно най-голям брой аспекти, свързани с разглежданата проблематика. Така например в безспорно най-интересната четвърта глава „Пасивната диатеза на прагматично равнище“ се прави преглед първо на мястото на прагматиката в езиковедските изследвания, след което се представят основни понятия като пресупозиция и асерция, топик и фокус, тетична и категорична фраза и др. При разглеждане на прагматичните функции на пасива се прави разграничение между комуникативна и дискурсивна функция.

В конкретния анализ прагматичният компонент е силно разширен и допълнен с наблюдения главно от синтактичен характер – например изразяването на дискурсивната функция в прости и сложни изречения, в главни и подчинени. От прагматичния анализ трябва да се отбележат наблюденията върху фокализацията на агенса (обозначен от агентивно допълнение) и на самия процес (в безличните пасивни конструкции). Страниците, посветени на фокализацията, включват както теоретична информация за редица спорни проблеми, така и тълкувания на примери от корпуса.

Последните две глави на работата са посветени на анализ на пасива съответно на семантично и синтактично равнище.

Подробно са представени семантичните характеристики на възвратния и безличния пасив. Чрез възвратния пасив се експлицира пациенът (който по принцип е неодушевен) и се набляга на събитийния, а не на резултативния характер на процеса; чрез безличния пасив се изразява една генерализирана ситуация, при което агенсът е абстрактно обобщен и тази негова характеристика се въплъщава от *il* в ролята му на метаагенс.

Основните синтактични параметри, които се изследват, са проблемът за валентността, особеностите на краткия, дългия и редуцирания пасив, спецификата на

агентивното допълнение. Специално трябва да се споменат наблюденията върху редуцирания пасив, онагледени с убедителни примери от работния корпус.

В широката палитра от въпроси, които разглежда, М. Руски включва и съпоставителната проблематика. Съпоставката между юридически текстове на френски език и преводните им варианти на български дава възможност да се прецизират определени констатации, да се отбележат някои съществени прилики и отлики между двата езика. Интересни в този смисъл са наблюденията върху безличния пасив и особено върху възвратно-пасивните конструкции. По принцип възвратният пасив има доста по-висока честота на употреба в българския език, докато във френския употребата му е ограничена. Анализът на данните от специализирания корпус води до същия извод. М. Руски посочва, че възвратно-пасивните конструкции са доминиращ еквивалент в български, когато става дума за текст с предписателен характер и когато се акцентира върху актуалния характер на процеса. При обозначаване на деагентивност и резултативност и в двата езика преобладават причастно-пасивните конструкции.

В заключение ще посоча, че това е задълбочено и интересно изследване, което впечатлява с многопластовия си характер. М. Руски е съумяла, въпреки неизбежните трудности, да приложи един комплексен и цялостен модел при анализа на пасива и то по отношение на тясно специализиран език какъвто е юридическият. Авторката си дава сметка за основния проблем при подобно начинание, а именно че „формалното разкъсване на езиковия материал с цел да бъде поместен в рамка с конкретни параметри“ (стр. 131) би могло да доведе до нарушаване на логиката на теоретичния конструкт и до смесване на отделните нива на анализ.

Ще открия следните основни приноси на работата:

- Първо по рода си изследване, посветено на обозначаването на авторитета в юридически текстове чрез пасивни конструкции.
- Много добра теоретична осведоменост на авторката, доказателство за което е и внушителната библиография.
- Прилагането на функционалния модел на Хенгелд и Макензи, интегриращ прагматичното, семантичното и синтактичното равнище на анализ.

- Стремеж към изясняване на редица спорни трактовки, свързани с топикализацията, семантичните репрезентации, синтактичните особености на пасивните конструкции.

- Наблюдения и анализи със съпоставителен характер, отчитащи както редица прилики, така и някои съществени отлики, характеризиращи употребата на пасива в юридически текстове на френски и български език.

Цялостната плодотворна преподавателска и научна дейност на гл. ас. д-р Маргарита Руски-Вандова ми дава основание да предложа с пълна убеденост да ѝ бъде присъдено званието „доцент“ по професионално направление 2.1. Филология (Прагматика на френския език).

26.05. 2016 г.

Проф. д-рн Силвия Ботева